Ergernissen

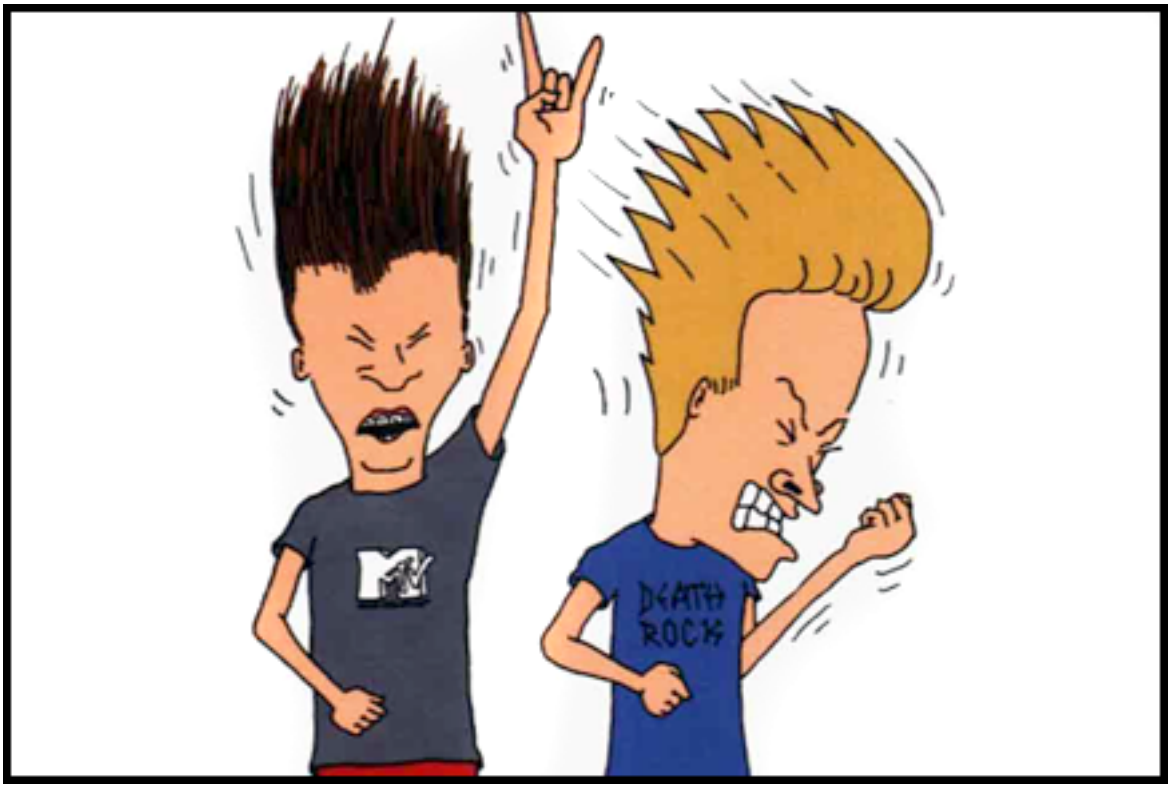

Misschien is dit een beetje raar onderwerp voor een rubriek als Gitariteiten. Maar waarom ook eigenlijk niet? Het heeft wel degelijk te maken met de gitaarmuziekpraktijk, in het bijzonder het ensembleleven. Ergernissen vormen vaak de kiem voor het disfunctioneren en beëindigen van ensembles, zelfs ondanks het feit dat het samenspeelverband in principe muzikaal potentie heeft.

Daarom krijgen ergernissen een plaatsje bij onderwerpen zoals plankenkoorts en motivatie: ze zijn net zo actueel.

Musiceren is Mensenwerk

Ik herinner me concerten waarbij ik dacht: “hoe is het mogelijk?”

Je ziet op dat moment een ensemble spelen dat (uiteraard) uit meerdere mensen bestaat, maar wat je hoort is één enkele bron van muziek, één idee, één gevoel, kortom een ultieme eenheid die je in deze van conflict vergeven wereld nauwelijks mogelijk acht. Bij een optreden van de gebroeders Assad had ik zo’n ervaring, die twee jongens speelden samen als waren ze één muzikant. Alles greep in elkaar, tot de allerkleinste details. Ongelooflijk!

Als ik achteraf nadenk over dit soort ervaringen kan ik niet anders dan vaststellen dat zo’n ensemble spectaculair op me overkomt. Op het toneel zitten immers twee of meer mensen, verschillende karakters, en allemaal op hun eigen manier bezig met de muziek, maar wel met een consensus -letterlijk vertaald ‘samenvoelen’- die je als luisteraar meesleept.

Musiceren is mensenwerk. Je maakt muziek met al je vreugde, angsten, ergernissen, (jeugd)trauma's, liefde, haat, verdriet en de rest van het scala aan menselijke gevoelens. Hoe stijgt een muzikant als solist of lid van een ensemble boven deze smeltkroes van tegenstrijdigheden uit?

Wat me vooral intrigeert is hoe muzikanten *samenwerken* om dit resultaat te bereiken, hoe ze communiceren, hoe ze het met elkaar eens zijn en vooral hoe ze omgaan met hun ergernissen en conflicten die een dergelijke muzikale consensus kunnen tegenwerken of zelfs verijdelen. Muziek blijft immers mensenwerk.

Mensenwerk geeft conflicten. Als je ensemble groter is dan één muzikant, is er altijd kans dat je elkaar in de haren gaat vliegen.

Heb je als solist (een 'ensemble' van één persoon) dan geen last van conflicten? Jazeker wel, maar die conflicten zitten meestal onder je pet. Denk eens aan Segovia's historische uitspraak over zijn innerlijke leraar en de leerling in hemzelf. Die twee konden het ondanks conflicten toch met elkaar vinden, maar dat wil niet zeggen dat ze altijd in harmonie samenleefden.

Het boek *Innerlijk Musiceren* van Barry Green en Timothy Gallwey spreekt over de rol van innerlijke conflicten tussen aspecten van je persoonlijkheid die het musiceren maken of breken. Dus het is geen oplossing om solist te blijven om conflicten bij het muziek maken te ontlopen.

Bij ensembles van meer personen krijgen conflicten een intermenselijk karakter, waarbij heel soms zelfs fysiek geweld niet wordt geschuwd. Dat verbaast me niks, want een muzikale samenwerking speelt zich voor een belangrijk deel op emotioneel niveau af en dat geeft er een meer complex en vooral meer gepassioneerd tintje aan conflicten.

Ensembles zijn er van twee mensen tot ver over de honderd. Grotere ensembles zoals een symfonieorkest of een koor hebben over het algemeen een dirigent voor de muzikale leiding en coördinatie, kleinere ensembles moeten het onderling eens zien te worden over onderwerpen zoals dynamiek, stemming en andere uitvoeringsaspecten.

Dat gaat niet altijd volgens het veelgeroemde poldermodel. Zeker in de muziek bestaan er rollenpatronen rond leiderschap en rangorde in een machtsstructuur.

Zoveel mensen, zoveel zinnen. Dat geldt net zo goed in ensembles zoals een gitaarduo. Zodoende komen er naast fraaie stukjes muzikale samenwerking ook conflicten om de gekste dingen voor, die op den duur niet zelden tot ontbinding van het ensemble leiden.

Na de initiële euforie van het starten van een muzikale relatie begint het net zoals in andere relaties meestal met de kleine ergernissen. Als je daar niets aan doet, wordt de stapel op gegeven moment te groot, zodat het zaakje soms om redenen die er niets mee te maken hebben uit elkaar kan klappen.

Een van de kernpunten in conflictomgang en het ontzenuwen van ergernissen is *communicatie*. En dat is bepaald even wennen als je met je (muzikale) partner over iets gevoelsmatigs als muziek moet praten.

Hoe leg je bijvoorbeeld je partner uit dat hij of zij jou compleet van het toneel speelt met een overdonderend volume, terwijl hij/zij juist zo lekker van de muziek zit te genieten? Hoe reageer je op een knorrige opmerking rond ritmiek, als je al blij bent dat je die passage net kunt spelen en teleurgesteld bent over de afwijzende of bijna arrogante reactie van de

ander? Hoe leg je een partner uit welke emotie je wilt weergeven en welke ondersteuning je daar graag bij zou willen hebben, maar van hem/haar daarbij weerstand ondervindt, bijvoorbeeld door het halsstarrig toepassen van het rollenpatroon van solist en begeleider? Hoe slecht je een meningsverschil over een vingerzetting of de klank van een passage? Onderwerpen te over!

Ikzelf heb een betrekkelijk geringe ervaring met ensembles, maar denk ik toch voldoende om iets te zeggen over een speciaal aspect in het samen musiceren, namelijk *De Ergernis*. Onafgewerkte ergernissen ondergraven de muziek. Daarom verdienen ze net zo goed een plaats binnen de Gitariteiten als onderwerpen zoals voorspelen, plankenkoorts, emotie en motivatie.

Mijn allereerste ensemble was een gelegenheidsensemble voor een voorspeelavond op de muziekschool, mijn muzieklerares had de samenstelling gekozen. Alles ging heel ad-hoc met zeer weinig voorbereiding, we hebben niet meer dan drie repetities samen gehad. Reeds tijdens die paar repetities bleek dat we totaal niet bij elkaar pasten. Mijn minimale ervaring met samenspelen hielp ook al niet mee, ik was al blij dat ik een partij tot het eind kon spelen zonder er tien keer uit te vliegen! Conflicten en ergernissen waren dan ook niet van de lucht, zelfs tot op het toneel toe. Ik was blij dat ik er af was, en mijn gelegenheidspartner vermoedelijk ook.

Mijn tweede ensemble was een gitaar-fluit duo. We hebben precies één optreden gehad, waarbij ik in de voorbereiding een opmerkelijk staaltje optimisme meemaakte van haar fluitleraar: hij ging er namelijk van uit dat je met een gitaar kon intoneren om stemmingsproblematiek van de fluitiste te compenseren. Ehh.. ik dacht het eigenlijk niet. We hebben een paar jaar in de studeerkamer lol gehad en de samenwerking bracht me tot het maken van drie boekjes gitaar/fluit arrangementen, die bij Van Teeseling zijn uitgegeven. Uiteindelijk overleed het duo aan uitputting, zonder direct uitgesproken ergernissen. Dat wil niet zeggen dat ze er niet waren, overigens, want het feit dat de progressie nul of zelfs negatief blijkt, is niet altijd leuk om vast te stellen.

Mijn derde ensemble was het Granados Duo. Dat was hard werken voor me, want mijn partner speelde erg goed en had een dijk van een toon. De op zich op het oog goed lopende samenwerking eindigde na een jaar echter nogal abrupt, na een niet geheel naar wens verlopend concert met dito recensie in de krant. Hard werken en ‘extra hard tension’ snaren bleken onvoldoende om de sluimerende problematiek op te lossen: hier waren er blijkbaar genoeg onuitgesproken ergernissen om de samenwerking eenzijdig te beeindigen.

Mijn huidige ensemble was het Gitaarduo DOS Amigos -de naamgever van deze website- dat zojuist het vijftienjarig jubileum heeft gevierd. In eerste instantie een vruchtbare samenwerking met een hoop mooie arrangementen en een aantal succesvolle concerten. Op dit moment is het duo echter door interne conflicten aan zijn einde gekomen. Ook hier hebben in jaren opgebouwde en niet nader uitgesproken ergernissen blijkbaar hun destructieve werk gedaan.

Als ik zo terugkijk, herken ik een patroon. Ik moet blijkbaar toch eens wat assertiever en communicatiever worden, want ergernissen opbouwen en koesteren is één ding, ze oplossen is een heel ànder. Voordat je tot een oplossing kunt komen, moet je er onvermijdelijk eerst over communiceren en dat impliceert conflict. De lieve vrede bewaar je niet door conflicten te ontlopen. *Si vis Pacem, para Bellum* -als je vrede wilt, wees dan voorbereid op oorlog- zeiden de oude Romeinen al.

Kortom, voldoende stof voor een opmerkelijke Gitariteit: de ergernissen.

In het volgende bespreek ik er een paar. Laat je niet misleiden door de titels (je zou kunnen denken dat ik alleen partners de schuld geef), iedere ergernis heeft twee zijden van de medaille.

Waar willen we met dit Ensemble eigenlijk naartoe?

Het doel van je ensemble is belangrijk. Iedereen zal natuurlijk zeggen dat muziek maken het uiteindelijke doel van een ensemble is. Dat klopt, maar er zijn gradaties: Wil je gewoon een beetje samenspelen in de studeerkamer, wil je successen oogsten op het podium, of wordt het een mengvorm tussen huiskamer en concertpodium? Of wil je misschien een mooie CD opnemen (dan kan tegenwoordig al thuis)? Het lijkt me buiten kijf dat je om het eerste te bereiken heel anders studeert en samenwerkt dan bij de andere doelstellingen.

Als je de wederzijdse ambities niet kent, liggen ergernissen op de loer. Zorg er dus voor dat je weet hebt van elkaars ambities en zo nodig het doel van je ensemble afspreekt en over de tijd waar nodig bijstelt. Speel je ‘voor de lol’ (een ietwat misplaatste uitdrukking, want lol *moet* je *altijd* hebben), wil je zo nu en dan een optreden of moet het (semi)professionaliteit worden? Praat erover en weeg de (on)mogelijkheden af. Doe je dat niet, dan loop je vroeg of laat tegen wederzijdse teleurstelling op.

Heel belangrijk: Vind een modus waarin je *allebei* naar tevredenheid kunt samenwerken. Een inschikkelijkheid om de lieve vrede gaat je vroeg of laat toch dwarszitten. Wees absoluut duidelijk over je wensen en intenties.

Nog belangrijker: vind een modus waarin je *lol* hebt van het samenspelen en de muziek. De concerten waarbij ik kon zien en horen dat de musici er plezier in hadden en gemotiveerd waren -dat kun je zelfs bij een intens treurig stuk nog horen- hebben de meeste indruk op mij gemaakt. Probeer geen ensemble te vormen als je het gevoel hebt dat de lol er nooit zal komen.

Wees ook open met betrekking tot persoonlijke belangen die er voor jou spelen als je als ensemble op de planken komt. Zeker als een persoonlijke presentatie een keertje een rol speelt, is het zaak om je voorbereiding en repertoire daar op af te stemmen: een lastig stuk breng je nu eenmaal minder flitsend dan wat minder complex materiaal.

En als dit poldermodel niet werkt? Trek dan de consequenties: Je kunt beter in (relatief) goede harmonie uit elkaar gaan dan en plein public in disharmonie van een podium duikelen.

Mijn Partner speelt veel beter dan ik

Het is weleens opmerkelijk: je partner pakt de moeilijkste passages met speels gemak, produceert een toon waar je alleen maar van kan dromen en lijkt nauwelijks te hoeven studeren op materiaal dat jou wekenlang ploeteren kost. Soms word je er haast kriegel van. Of zelfs afgunstig!

Deze ergernis is een zaak met een aantal kanten:

- Hoe beoordeel je jouw eigen spel?
- Hoe beoordeel jij het spel van je partner?
- Hoe denk (vrees) jij dat jouw partner jouw spel beoordeelt?

Centraal punt in deze zaak is je eigen (realistische) oordeel over jouw spel. De andere aspecten hangen hier nauw mee samen. Alle aspecten beïnvloeden de manier waarop jij en daarmee ook het ensemble functioneert.

Hoe beoordeel je bewust of onbewust jouw eigen spel? Denk daar eens over na!

Voel je jezelf onzeker over je speelvaardigheid, dan beïnvloedt dat je bijdrage in het ensemble. Zelfs al klinkt het samenspel voor de buitenwacht goed, zelf zal je jouw eigen twijfel altijd terug horen als iets dat het resultaat minder maakt. Dat wordt vooral duidelijk als je een opname maakt, want dan is ook het voordeel van de twijfel verdwenen.

Zit je lekker in je vel, heb je vertrouwen in je speelvaardigheid en vergeef je jezelf de foutjes die je maakt, dan geef je jezelf meer ruimte voor goed samenspel. Dat hoor je in ieder geval terug.

Als je jouw *eigen* spel al geringschat, dan zal het niet meevallen om met het betere spel van je partner om te gaan, zeker als je vreest dat je dat niveau nooit zult bereiken terwijl je het eigenlijk wel nodig vindt voor de balans in het ensemble.

Wanneer je het zelf allemaal erg moeilijk vindt, ben je ook gauw geneigd om het gemak waarmee je partner speelt te overschatten. Vergis je niet, hij of zij zal net zo goed (technische) problemen hebben met de muziek, alleen merk je die op dat moment niet.

Als je jouw eigen spel al minder waardeert, is het ook vrij onwaarschijnlijk dat je veronderstelt dat je partner een milder oordeel heeft dan jijzelf, of je moet over een forse dosis optimisme dan wel arrogantie beschikken. Maar ja, in het laatste geval zal je zeker geen problemen met je eigen spel hebben.

Als je twijfelt aan je eigen functioneren in het ensemble, is het zonder meer verstandig om met je partner over je die onzekerheid te praten en een manier te zoeken om de balans in te stellen of te herstellen. Praten over persoonlijke gevoelens van (on)zekerheid in deze is weliswaar behoorlijk eng, maar zeker noodzakelijk. Samen goed musiceren vraagt immers een consensus waarin die gevoelens van onzekerheid een duidelijke rol spelen.

Er zijn verschillende oplossingen mogelijk (zoals altijd). Je kunt de rolverdeling aanpakken, zodat iedereen op zijn eigen niveau kan functioneren. Soms heeft de muziek die rolverdeling in zich, soms zal je iets moeten arrangeren. Het verplaatsen van noten van de ene partij naar de andere, of het elimineren van dubbele noten op rotte plekken blijkt soms opeens de vaart in die lastige partij en de swing in het samenspel terug te brengen.

Je kunt de muziekkeuze aanpassen, ook al moet je dan oppassen dat je allebei aan je trekken blijft komen. Gemis aan uitdaging kan immers ook een ergernis worden.

Velen zullen opmerken dat je de problematiek het beste kunt vermijden vóórdat je als ensemble serieus actief bent. Het is dan zaak dat je een mogelijk niveauverschil van te voren inschat en bespreekbaar maakt. Net zoals in een gewone relatie heb je een passende partner nodig, en soms is het verschil gewoon te groot om een goed functionerend ensemble te krijgen. Als je het van tevoren kunt zien, prima. Anders blijft het gokken en dan maar hopen dat liefde op het eerste gezicht niet uitloopt op een breuk bij de eerste problemen.

Je moet als (technisch) mindere speler in ieder geval *nooit* het idee krijgen dat je wordt *gedoogd*, net zomin dat je als betere speler continu het gevoel krijgt dat je op de rem moet trappen. In dat geval geldt ook weer: beter in goede harmonie uit elkaar dan in conflict op het podium.

Het is ook belangrijk om *jezelf* op goede gronden als passende partner te *zien*. Als je het gevoel krijgt dat je bij de Gratie Gods deel mag uitmaken van het ensemble en er eeuwig dankbaar voor moet zijn dat de ander dat toelaat, begin er dan niet aan, maar werk eerst aan de manier waarop jijzelf muzikaal in het leven staat.

Dit lijken open deuren, maar bedenk wel, dat je van tevoren het effect van een niveauverschil niet altijd kunt inschatten. Ik heb éénmaal meegemaakt dat ik op niveauverschil afbrandde (zelfs hard oefenen, extra hard tension snaren en een daardoor dreigende tendinitis hielpen me niet) en ook éénmaal dat het jarenlang zonder noemenswaardige problemen functioneerde. Dat is overigens geen garantie dat het tot in eeuwigheid goed blijft gaan.

Kritiek

Als ensemble streef je in ieder geval naar een bevredigend muzikaal resultaat. Liever nog wat méér: een goed of zelfs perfect resultaat. Nu gaat dat nooit in één keer goed, het komt weleens voor dat je jaren met een stuk bezig bent voordat het wat lijkt. Ondertussen gaat het zoals bij iedere samenwerking: je doet iets en je krijgt feedback van de groep.

Dat bijsturen kan op vele manieren, en eentje daarvan is de kritiek. Veelal is die kritiek opbouwend en wordt ze in een vriendschappelijke sfeer gegeven, maar soms wordt de toon wat vinniger of knorriger, waardoor de boodschap door ergernis wordt vervaagd, helemaal niet overkomt, of zelfs de aanleiding vormt voor een knallende ruzie.

Ik heb meegemaakt dat die kritiek me behoorlijk ergerde, zeker als het op een persoonlijke aanval leek, of als het speelvaardige aspecten betrof die je niet een twee drie in een weekje oplost, terwijl dat als het ware wel van je verwacht werd. Soms kom je er immers pas na jaren achter dat je bepaalde technische aspecten een beetje verwaarloosd hebt. Negatieve kritiek daarover maakt je niet vrolijk.

Ergernis kan uiteraard niet de bedoeling zijn van (opbouwende) kritiek. Dus als je repeteert met een rothumeur is het zaak om te dimmen, zeker als je zelf niet helemaal in je spel zit en in feite je partner daarop aanspreekt.

Aan de andere kant is het zonder meer nodig om elkaar te helpen om een goed resultaat te bereiken. Als je alles als negatieve kritiek opvat en op voorhand daarom verwerpt, zal dat de zaak ook geen goed doen.

Het is bij kritiek op je spel vooral van belang dat je desnoods samen vaststelt of die puntjes van kritiek op redelijke termijn te repareren zijn.

Als je mij bijvoorbeeld zou bekritiseren op soms ietwat rommelige legato’s -in het bijzonder die met mijn pink- kun je ervan op aan dat het een hele tijd gaat duren voordat dàt in orde is, want ik heb het onderwerp legato een tikkie verwaarloosd de afgelopen jaren. Ik ga er wel aan werken komend jaar, maar dat is niet in een maandje geregeld. En er is niks zo vervelend om steeds bekritiseerd te worden op iets dat je niet een-twee-drie oplost.

De toon van de kritiek is ook belangrijk. Mary Poppins zong het al in de gelijknamige Disneyfilm: *It's a spoonful of sugar which lets the medicine go down*. Op elkaar kankeren of je leven ervan af hangt lost niks op en maakt de samenwerking bepaald moeilijker.

Als de feedback negatief *blijft*, wordt het hoog tijd voor een goed gesprek. Waarom en waardoor is de feedback negatief? Is het verkapte zelfkritiek of open kritiek op jou als speler, of zelfs als persoon? Wat zit er achter die toon van het commentaar? Heeft dat met de muziek te maken, of komt dat door persoonlijke zaken? Stelt je partner te hoge eisen aan je, of doe jij dat op de een of andere manier zelf ook? Is er andere kritiek of ergernis?

Gebruik je emotionele antennes en zorg ervoor dat je de lucht samen indien nodig van tijd tot tijd opklaart. Je kunt beter duidelijk tegen elkaar zijn dan in een beetje naïeve hoop op een goede afloop het conflict zoetjes aan laten escaleren. Donderwolken tijdens de repetities en op het toneel benemen je het zicht op de muziek.

Mijn Partner studeert te weinig/Ik heb te weinig tijd

Om goed te kunnen spelen in een ensemble moet je de muziek (nauwkeurig) bestuderen, soms nog wel intensiever dan bij solo materiaal (waarbij je jezelf mogelijk de nodige vrijheden veroorlooft die je in samenspel niet krijgt).

Studeren doe je deels thuis in je eentje, deels samen op de ensemblerepetitie. De balans tussen thuis studeren en gezamenlijk studeren moet je altijd een beetje zoeken.

Thuis studeren op een duo partijtje is nodig, dat is buiten kijf, ook al is het soms stomvervelend om met incomplete muziek bezig te zijn. Ik vind het in ieder geval lastig om bij het studeren de andere partij er in gedachten bij te denken. In moeilijke gevallen liet ik de computer de andere partij meespelen om het overzicht vast te houden. Dat is het voordeel van het feit dat je al je muziek in elektronische vorm beschikbaar hebt.

De laatste jaren had ik een vast schema voor het duo werk: één sessie thuis partijen studeren tegen één sessie samenspelen. Bij moeilijke partijen is dat weinig (thuis-sessies duren bij mij niet veel langer dan een uur per dag, terwijl samenspeelsessies al gauw twee uur duurden), maar de tijd die je als amateur aan gitaarspelen kunt besteden blijft een compromis. Zeker als je ook nog gitaarles hebt voor het solowerk.

Thuis je partijen voorbereiden heeft als voordeel dat je als ensemble beter opschiet wanneer je de individuele technische en muzikale problemen al zelf hebt opgelost. Maar er zullen heel wat musici zijn die alleen samen spelen en er thuis niks aan doen. Het is net wat je met een ensemble wilt bereiken. Soms motiveert samen studeren ook meer dan in je eentje doormodderen op een partij.

Als de voorbereiding minder is geweest, zal het op de ensemblerepetitie mogelijk ook wat minder lekker gaan. Daardoor kan de hoeveelheid effort die jij of je partner in de thuisrepetities steekt een punt van ergernis worden. Je kent dat wel: je hebt bloederig gestudeerd op je partij en het loopt voor geen meter omdat je partner steeds struikelt.

Voordat je de ergernis laat groeien moet je jezelf bedenken dat het al dan niet studeren van je partner niet je *eigen* problemen met het stuk oplost. Ook is je partner niet volledig verantwoordelijk voor de lol die jij aan het samenspel hebt. Natuurlijk mag je hem/haar best

aanspreken op structureel gemodder. Uiteraard met inachtneming van de overwegingen rond kritiek.

Kom er gewoon voor uit als je geen tijd hebt gehad voor thuis studeren, of dat je hoofd er domweg niet naar stond (er zijn immers heel wat dingen in het leven die je bezig kunnen houden buiten het gitaarspel), of dat het fysiek niet wilde. Dat is beter dan net doen alsof je studeren wel is gebeurd, maar blijkbaar geen resultaat heeft gehad.

Ga in zo'n geval gewoon samen aan de gang, en maak er het beste van. Dat werkt een stuk beter dan bij jezelf mopperen dat je partner jouw repetitie zit te verpesten door zijn of haar geschutter ten gevolge van (vermeend) gebrek aan voorbereiding.

Een nadeel van deze eerlijkheid is er uiteraard ook: je kunt op gegeven moment de ergernis krijgen dat je partner werkelijk *nooit* studeert. Wel, als het zover komt wordt het tijd voor een goed gesprek over de motivatie.

Ik hoor nooit echt hoe het gaat

Iedereen die een prestatie verricht hoopt op een zekere mate van positieve feedback. Als je die nooit krijgt, slaat bij velen de onzekerheid toe: "heb ik het wel goed gedaan?" Dat kan vroeg of laat beginnen te vreten aan je speelplezier.

Het is ook in een ensemble belangrijk om aan te geven hoe je zelf vindt dat het gaat. Bij het vorige puntje over de kritiek heb ik aspecten beschreven die aan bod komen als het minder functioneert dan je hoopt.

Als het evenwel goed gaat, of zelfs beter gaat dan je had verwacht, schroom dan vooral niet om ook dat te uiten. Als je jezelf alleen beperkt tot problemen en negatieve feedback, leg je vroeg of laat een bom onder de samenwerking.

Zorg ervoor dat je zowel de successen als de debacles met elkaar deelt. Verzuim niet om optredens achteraf samen te evalueren: optredens zijn immers een graadmeter van hoe je als ensemble functioneert en geven heel nuttige informatie om pijnpunten aan te pakken.

Verberg je dus niet in een angstig stilzwijgen na een concert dat minder goed is verlopen dan je hoopte. Durf te zeggen hoe je vond dat het ging en probeer in goede harmonie zo'n ervaring als ensemble te verwerken. Iemand de schuld geven heeft in zo'n geval overigens totaal geen zin.

Mijn Partner speelt me van het Toneel/Ik krijg geen tegenspel

Iets wat je bij het luisteren naar een ensemble met gelijke instrumenten direct hoort, is de balans. Met als bijzonderheden een eenheid in tempo, dynamiek en frasering. Je hoort het ook als het er allemaal niet in zit: de een speelt bijvoorbeeld te snel zodat de ander achter de feiten aan loopt, de een speelt veel luider dan de ander, of de frasering van de partners sluit niet op elkaar aan.

Snelheid is relatief(!) gemakkelijk af te stemmen: je spreekt op gegeven moment een tempo af en houdt je daaraan. Desnoods oefen je met de metronoom tot het goed zit. Let wel dat ik dit relatief gemakkelijk noemde, want tempo wil nog weleens variëren onder invloed van enthousiasme of moeilijke passages.

Onbalans in speelvolume is lastiger te corrigeren. Een luidheidsimpressie is vaak subjectief. Jij hoort je partner misschien heel anders dan het op een publiek overkomt. Toch is het psychologisch gezien dodelijk voor je spel als je de impressie hebt dat je partner je qua volume compleet wegspeelt.

Ik heb hier zelf tijden last van gehad. Bij het Granados Duo was het evident: mijn partner had een toon die stond als een huis, zij deed dan ook de meeste melodiepartijen. Op zich geen bezwaar, maar haar volume was soms dermate fors, dat ik mezelf nauwelijks kon horen.

Toentertijd was ik nog niet gevat genoeg om te vragen of het wat zachter kon, dus ging ik zelf harder (en daardoor meer gespannen) spelen en spande maar extra hard tension op mijn gitaar om qua dynamiek enigszins in de buurt te komen. Als je dit fysiek aan kunt, is dat niet erg. Maar zodra de spanning een restrictie begint te vormen, moet je dat melden. Dat deed ik toen niet. Met als gevolg dat het psychologische effect van de onbalans op gegeven moment het einde van de samenwerking betekende.

Bij DOS Amigos kreeg ik na een aanloopfase last van dezelfde problemen. Er zat onbalans in het volume, ook al was dit voor de buitenwacht nauwelijks te horen. Opnames gaven echter een heel ander beeld. Op gegeven moment was na een mislukt concert de maat vol: Na wat uitproberen bleek mijn gitaar minder geschikt voor duo-werk. De projectie lag te ver weg, ik werd als het ware overstemd door het spel van mijn partner. Toen hebben we gitaren gekocht die beter met elkaar in overeenstemming waren, en die ook meer feedback gaven aan de speler zelf.

Toch loste dit het probleem niet helemaal op. Blijkbaar laat je jezelf als gitarist ondanks alle afspraken toch door de muziek meeslepen. Als dat steeds gebeurt, wordt het gevoel weggespeeld te worden tot een ergernis.

Voor frasering geldt iets soortgelijks als voor snelheid: die moet je bij de repetitie overeenkomen en je eraan houden. Het is natuurlijk wel de vraag wat er van de afspraak overblijft als je onder druk speelt, zoals bij een concert. Wel, dan hangt het van je improvisatievermogen af om de uitvoering van het ensemble coherent te houden.

Al met al is balans in het ensemble iets waar je heel veel aandacht aan moet besteden. Het psychologische effect van het idee van op wat voor manier dan ook weggespeeld te worden is destructief voor je functioneren en spelplezier. Test die balans dus regelmatig, met een ‘soundcheck’ door anderen of door het beluisteren van eigen opnames. Zorg ervoor dat je piano’s en fortes in hetzelfde bereik zitten.

Je kunt hierdoor misschien de indruk krijgen dat je steeds moet inhouden, dat je niet mag toegeven aan de passie van je spel. Wel, de passie van spel zit niet alleen in het uitschreeuwen ervan, de wereld in. Je bent *samen* bezig, dus moet je ervoor zorgen dat passie geen lijden wordt. Zoek dus naar wegen om de passie in het collectieve eindresultaat te leggen en niet in een individuele beleving.

Iemand onbewust van het podium spelen kan ook een puur menselijke oorzaak hebben: Iedereen heeft een zekere geldingsdrang, want het is heerlijk om eens lekker te schitteren.

Maar dat kan ten koste gaan van de coherentie van het duo en het speelplezier van je partner als je dat slecht doseert.

Ooit zat ik eens als amateurgeluidstechnicus een opname te maken van een optreden van een gelegenheidsgitaarduo. Dit duo bestond uit twee professionele gitaristen, waarvan de een ooit student was geweest bij de ander. Ze besloten om het een tijd samen te proberen en werkten hard en ijverig naar dit optreden toe.

Op gegeven moment speelden ze samen een stuk van Giuliani dat heel wat studie had gekost en de nodige hoge technische eisen aan het ensemble stelde.

Ik zat er als technicus met de koptelefoon op als het ware midden tussenin, op een afstand waar je normaal geen publiek zult tegenkomen. Ik kon op deze manier iedere nuance van het samenspel volgen.

Om de een of andere reden begon na de eerste frasen van het stuk de balans te verschuiven. De ene partner -degene die ooit docent van de ander was geweest- drukte zich steeds meer op de voorgrond en speelde daarmee de ander steeds meer naar het tweede plan. Die ander had blijkbaar feilloos in de gaten wat er gebeurde en werd daar hoorbaar onzeker van. Het was net alsof het oude rollenpatroon van leraar-leerling in de uitvoering sloop. Al snel begonnen de eerste fouten bij de ‘leerling’ en werd een stuk dat in balans een prachtige uitvoering zou zijn geworden een worsteling naar de laatste maat.

Op zo’n moment is het helemaal niet leuk om dit als geluidsman -die zelf ook duo speelt en die effecten herkent- allemaal mee te krijgen. Het effect van een zekere geldingsdrang -joost mag weten waarvoor- was in ieder geval bij die gelegenheid desastreus voor het resultaat.

Vermoedelijk vond de partner in die in de problemen kwam dat ook, want tot een verdere samenwerking is het na dat concert bij mijn weten niet meer gekomen.

Moraal van dit verhaal: de balans in een duo is van levensbelang. Zorg ervoor dat je dat op orde krijgt! Als je als ensemble op de planken komt, mag er van wegspelen geen enkele sprake zijn!

Het wil maar niet opschieten

Het gevoel dat je als ensemble iets presteert en een mooi repertoire opbouwt, is hartstikke lekker. Het geeft je een gevoel van verworvenheid als je na verloop van tijd een aantal stukken direct paraat hebt voor een flitsende ad-hoc uitvoering.

Als duo begin je meestal welgemoed en fris aan een nieuw stukje programma. De eerste repetities lijkt het behoorlijk op te schieten, maar dan glipt langzaam de klad er in. Sommige passages vormen een struikelblok, of het resultaat blijft achter bij de verwachtingen.

Je kunt aardig kriegel raken bij een gebrek aan progressie. De mate waarin is afhankelijk van wat er op het spel staat.

Als je bezig bent met het voorbereiden van een concert dan is het knap vervelend dat je met een stuk niet klaarkomt. De datum staat vast en de tijd vliegt. Op gegeven moment wordt het dan duidelijk dat je de deadline niet haalt. Met als resultaat de nodige onzekerheid en misschien een matige uitvoering op het concert.

Bij een concertvoorbereiding is het daarom heel belangrijk om de voortgang van je stukken goed in te schatten en op tijd de bakens te verzetten. Gezien het feit dat zelfs professionals regelmatig hun programma wijzigen, is dit common practice. Als je op tijd signaleert dat je het niet haalt, kun je altijd nog repertoire van stal halen waarmee je in de resterende tijd een goed resultaat kunt behalen.

Als je geen concerten hebt, is de tijdsdruk weliswaar minder, maar blijft het vervelende gevoel dat je een stuk niet af krijgt. In zo'n geval kun je vier dingen doen:

- Stug doorstuderen tegen de ergernis van het gebrek aan voortgang in.
- Een moment pas op de plaats maken en gaan analyseren waarom er geen voortgang in zit.
- Het stuk even aan de kant leggen,
- Het stuk van het repertoire afvoeren.

De eerste optie -stug doorstuderen- is niet aan te raden, want daarmee bouw je de ergernis vast in. Als je door wilt gaan met het stuk is het minimaal zaak dat je optie twee uitvoert: analyseer de knelpunten en pas die aan of schenk er extra aandacht aan. Aanpassen van de partijen kan problemen oplossen, je hoeft je niet per definitie aan het idee van de componist te houden zolang je de muziek geen geweld aandoet. Vooral bij arrangementen van bijvoorbeeld pianostukken of muziek voor een ander ensemble kun je subtiele maar zeer effectieve aanpassingen doen, waardoor het stuk veel beter loopt.

Optie drie kan verfrissend werken: pak wat ander repertoire en laat het 'probleem' stuk wat rijpen. Na een tijdje kan je benadering zo veranderen, dat het later wel lukt. Wees echter niet zo optimistisch te verwachten dat de problemen automatisch zijn opgelost wanneer je het stuk na een paar maanden weer oppakt. Die irreële verwachting is de bron van enorme ergernissen, zo heb ik zelf wel ervaren.

Optie vier -het stuk laten schieten- is *geen* zwaktebod! Soms moet je tot de conclusie komen dat een stuk te hoog gegrepen is, of dat het gewoon een stomvervelend stuk is. Bedenk je in zo'n geval bij wijze van troost gewoon dat de ervaring die je met deze poging hebt opgedaan in ieder geval ten goede zal komen aan het andere repertoire.

Dan weer dit en dan weer dat

Als ensemble speel je samen. Logisch. Daarom studeer je als ensemble ook samen. Liefst geregeld. Ik geef geen harde regelmaat voor de samenspeelsessies (bij mijn gitaarduo's was dat steevast eens per week, bij het fluit-gitaar duo was dit veel minder, maar daar lagen de ambities ook op een stuk lager niveau), maar dat je regelmatig moet samenspelen en studeren is buiten kijf.

Natuurlijk moet daar gelegenheid voor zijn, je moet tijd reserveren. Laat tijd nou net een zeldzaam goed te zijn in dit jachtige leven! Ook al spreek je een repetitie-avond af, er kan nog van alles tussen komen. Zeker met de huidige arbeidsmoraal van flexibiliteit en onregelmatigheid.

Nu is regelmaat voor een ambitieus ensemble erg belangrijk, want je bereidt de sessies thuis voor en dan is het teleurstellend dat een repetitie opeens niet door kan gaan.

Nog vervelender is dat je niet exact weet wanneer je kunt repeteren. Als het iedere week een gok wordt of het wel door kan gaan. Op gegeven moment zakt door ergernis hierover de motivatie in, omdat het voor je idee nauwelijks zin heeft om steeds voor te bereiden en vervolgens er niks mee te doen. Daardoor verdwijnt de gang er uit en kan de eerste slijtage optreden.

Zorg dus voor een vaste tijd waarop je als ensemble repeteert. Kies een dag uit waarop je zo min mogelijk wordt gestoord door maatschappelijke verplichtingen. Natuurlijk, er kan een keer iets tussen komen. Maar als dat regelmaat wordt, kun je beter een andere gelegenheid zoeken.

En als dat niet lukt? Wel, dan moet je de ambities in overleg bijstellen. Doe je dat niet, dan haalt de ergernis je vanzelf in.

Na zoveel jaar is de rek eruit

Ik schreef het al eerder, vlak na de oprichting van een ensemble bruist het van energie en ambitie. Je pakt allerlei stukken aan, bestormt het toneel als je kunt en hebt als het even kan een duidelijk doel voor ogen.

Nu schrijdt de tijd voort en gaandeweg signaleer je slijtage en vermoeidheid in de samenwerking. Repetities worden moeizamer en minder frequent, je valt steeds terug op het oude en bekende materiaal, je begint geen nieuwe projecten meer en het optreden gaat er helemaal af.

Wat ga je doen als je als (een van de) ensembleleden dat feit signaleert? Hoe ga je om met een gezamenlijk verleden als de toekomst van het ensemble door de slijtageverschijnselen een beetje onzeker lijkt? Gewoon doorgaan totdat het vanzelf struikelt? Of het aan de orde stellen met de kans op ergernis over het slechte nieuws?

Ik heb er persoonlijk dezelfde moeite mee als het wisselen van gitaarleraar. Op gegeven moment bereik je een situatie waaraan je gewend bent met een persoon die je een beetje kent.

Het is bijna een stukje vastigheid in een hectische wereld, een relatief stukje comfort dat in schrille tegenstelling staat tot het gevoel dat je niet weet wat je krijgt als je een nieuwe leraar of ensemblepartner zoekt (als je die al te pakken kunt krijgen). Ik ben niet zo heel snel geneigd om zo'n zekerheid zo snel mogelijk achter me te laten, ook al voel ik intuïtief de bovengenoemde verschijnselen aan.

Het is heel moeilijk om na jaren samenwerken toe te geven dat de rek er uit is en dat je elkaar muzikaal niks meer te vertellen hebt. Het is bij die vaststelling misschien nog wel lastiger om iets te bedenken dat het elan weer terugbrengt. Maar om verder te kunnen, zal je het *moeten* bespreken met elkaar. Je speelplezier hangt ervan af!

Doe je dat niet, dan zet je de deur open voor ergernissen die de samenwerking op gegeven moment onmogelijk maken. Ergernis over het feit dat je partner verborgen muzikale agenda's krijgt bijvoorbeeld, of dat hij/zij elders een ensemble opstart en voor dat met jou weinig moeite meer doet.

Dus ook hier weer: voor continueren moet je communiceren!

Mijn partner probeert me te (laten) vervangen

Het zal de nachtmerrie van menig musicus zijn: op min of meer geniepige wijze uit een ensemble worden gewerkt, zodat je voor een *fait accomplit* wordt gesteld dat de samenwerking over is en de vervanger al staat te trappelen om jouw plek in te nemen.

Dit zal best gebeuren in professionele ensembles, dat men leden die volgens spelers of management niet voldoende presteren met zachte of keiharde dwang de deur wijst, waarbij een onderhands geregelde vervanger al klaar staat. *The show must go on*, nietwaar?

Het ‘grote’ voorbeeld... Moet je zoiets dan ook toelaten bij ensembles voor de liefhebberij?

Wel, als ik zoiets zou merken, dan is de vertrouwensbreuk compleet. En dat terwijl wederzijds vertrouwen essentieel is voor het muzikaal samenwerken tot een goed resultaat. Net zoals in andere relaties. Wat mij betreft zou dat de laatste ergernis zijn, die ik met zo’n ensemble meemaak.

Dus als het even kan: speel geen vervangingsspelletjes. Beëindig de samenwerking netjes en ga dan ieder je eigen weg. Pas dan staat het je vrij om een ander ensemble te vormen.

Conclusie

Als je dit zo leest, zinkt je de moed misschien in de schoenen om een ensemble te vormen. Al die zaken die mis kunnen gaan zonder dat je het direct in de gaten hebt! Al die ergernissen die voort kunnen woekeren!

Dat je niks merkt, dat is niet zo: je hebt meestal meer in de gaten dan je uitspreekt. Dat is het echte probleem, voel je jezelf in een ensemble safe genoeg om je hart te luchten? Ben je misschien bang dat je een activiteit waar je verzot op bent -want samenspelen is gewoon hartstikke leuk- zult verliezen als je een ergernis of moeilijkheid naar voren brengt?

De praktijk is, dat onuitgesproken ergernissen veel meer schade aanrichten dan degenen die je communiceert. Onuitgesproken ergernissen worden namelijk alleen maar groter in de tijd.

Conclusie is, dat voor een ensemble communicatie *rond* de muziek minstens even belangrijk is als *binnen* de muziek. Dit is -voor mij althans- een verzuchting in het kader van *Als het Kalf verdronken is, dempt men de Put*.

Laat jezelf als musicus er nooit van weerhouden om spontaan een ensemble op te richten: de prijs is in veel gevallen een geheel dat meer is dan de som der delen.

Wees assertief genoeg en communiceer op een rustige en respectvolle manier over dingen die je dwars zitten in het samenspel en werk daaraan. Samenspel is meer dan alleen samen je partijtje spelen alsof iedereen de solist is. En om dat te bereiken moet je zowel in als buiten de muziek met elkaar praten en naar elkaar luisteren.

Dat voorkomt de meeste ergernissen en maakt deze Gitariteit overbodig.